Forró föld

Irta MAJTÉNYI MIHÁLY

Azon a csütörtöki napon a postafőnök váratlanul beszólította az irodába. Egy aranygalléros rendőrtiszt volt vele.

— Mondja csak Kürti, hol a maga fia?

Mint a puskalövés, úgy érte a kérdés. Nem is kérdés volt, kész vád, amelyet megfelelő kézmozdulat kisért. Keshedt, sovány ember volt ez a rendőrtiszt, keskeny arcára sehogy sem illett a pakompárt, a kis oldalszakáll, amely félarcát elborította és majomhoz tette hasonlóvá. Most úgy nézett rá, benőtt homloka mögül, mint egy nagyranőtt csimpánz, amely elé túlkemény diót tettek és nem tudja feltörni.

A vállvonogatás, amivel Kürti felelt, sokatmondó volt. Lelógó két karján tétován kiforditotta kezefejét, mintha azt jelezné: vannak dolgok nagyságos úr, amihez mi nem értünk, olyan a gyerek dolga is kérem, a fiamé. De benne volt mozdulatában a tehetetlenség is.

Az óra részvétlenül kettyegett fejük felett a falon, a kályhában tűz duruzsolt. S azok ott ketten az íróasztal mögül csak bámulták őt, vizsga szemmel. Miközben cinkosan egymásrapillantottak, azt mondta tekintetük: úgy, hát így vagyunk?

Mert ha valaki így válaszol arra a kérdésre, hol a fia, akit a rendőrség hajszol, ha az egész csak vállvonogatást ér neki, az csak elvetemült ember lehet. Úgylátszik igaz amit erről a Kürtiről mondanak: vén pogány ez kérem. Biztos azok közül való, akik csak hümmögtek a pósta körül, hazafias lelkesedés nélkül, amikor a diadalmas honvédség fegyverei ott ropogtak. S hogy cimborája volt a rácoknak, a fiát is így nevelte. Felgyujtani a gabonát! Csakhogy ezt a dolgot a fiával, ezt nem viszi el szárazon.

Ha legalább hazudna, vagy dadogna valamit, térdrehullna, hogy igy-úgy, emberek vagyunk kérem... de azért én mindent megmondok róla, ha százszor a fiam is, meg én! De ez nem beszél, csak nézi őket hidegen. Ez az ember ellenség.

— Kérem főnök úr — mondta az öreg, nem is a rendőrhöz, a főnökéhez szólt; nehezen lélekzett és nem fejezhette be, nem tudni milyen mondatra készült. A rendőrtiszt hirtelen kardja után nyúlt, heves csörtetéssel felcsatolta, sapkáját fejére csapta és megindult az ajtó felé. Szinte kékült-zöldült a méregtől, alig talált szót.

— Kérlek — szólt a főnökhöz élesen — én ezt a dolgot más utra terelem. Egészen más útra.

Ezt úgy mondta, hogy minden szóra külön hangsúlyt rakott.

Fagyos csönd támadt a szobában. De csak egy pillanatra az ajtódördülés után. Akkor, mintha a becsapodó ajtó adta volna meg a jelt, odakint az utcán felsivított egy motorfürész. Viiiiju, sikoltott a fürész, Viiiiijú... megint és újból.

Hordják a fát a nagyerdőről — ez villant fel ebben a percben az öreg póstásban. A nagyerdő sűrűje talán befogadja a menekülőt... Már kétszer jártak lakásán a kopók, váltig faggatták, mit tud a fiáról, kikkel barátkozott, merre járhat most? A detektivek nem mondták — mások sugták meg neki, mibe keveredettt. »Hej a Krisztusát annak a kölyöknek« — gondolta egy percig, de ahogy a fürész megint megszólalt, kétségbeesetten belekapaszkodott a nagyerdő gondolatába. A Krisztusát ezeknek itt, ezeknek mind! Mit siránkozik ez itt előtte, mit nyavalyog mit teteti magát hogyhát » Hogyan bizzak én magára, ezek után egy sasbehívót, ha a saját fiára nem tudott vigyázni«. Miért mondja neki: Hát hogy bizzak magára bizalmas levelet mi? Hisz feltépi, elássa, elégeti, áthurcolja a vörösökhöz... a fiához, aki magának állítólag csak vállvonogatást ér..«

Már majdnem úgy volt az imént, amint belefogott a mondatba, már majdnem úgy volt, hogy harminc szolgálati éve legyűri benne az apát De ahogy az aranygalléros a kardjára csapott és ahogy ez itt most vinyog előtte, vinyog és felváltva sziszegi fellje egész mérgét, a hóditók egész gyilkos szótárát, valami feltámadt lelkében, valami, ami már régtől fojtogatja. Amit az a detektiv is mondott »Maguk túlsokáig éltek a farkasok között, magukat mind krisztirozni kellene, a hátukra fütykös kéne. Bácskai magyarok! Én kicsavarnám sorra a nyakukat és végigaggatnám magukat az útszéli fákra... a maga fiát legszélről, tudja«.

S az volt a legszörnyübb — most döbbent csak rá, ebben a pillanatban, —hogy ezt a kiirtó szótárt ő évek óta hallja és hallgatja, csöndes megadással, beletörődve. Boros kvaterkázások közben kiskocsmák mélyén hányszor hallotta... Egyszer egy részeg őrmester szájából, máskor meg éppen itt a nagypóstán, akárhány ejtős szájából. Vagy éppen egy végig aranygalléros tábornok hirdette a főtéren, valami parádén, amig ők a postások kék új ruhájukban feszes vigyázzban álltak, nadrághoz szorított kézzel. »Eltapossuk...«

Igen, ezt mondta: akasztófára a balkáni bandával. Így mondta és ebben a pillanatban már ő is bennefoglaltatott, harminc szolgálati évével és fiával együtt.

Viiiiju... sírt a fürész odakint: a lelkiismeret. Megrettenve állt az asztal előtt — egy pillanaton mult csak és mindent elárul. Már amit tud, azt a keveset, de ezeknek talán az is elég. Elárulta volna a fiát. A saját fiát!

... saját fiát, akit akkor hosszu percekig bámult, mikor megszületett, bámulta és úgy kereste benne önmagát. A kisfiát. Ó hát ezek régi emlékek, miért rohanják meg éppen most? Régi emlékek... dunyhás, meleg ébredések. A kisfiu hozzábújik reggel az ágyba és megbeszélik vele a világ dolgait. Még csak elemista, elsős volt akkor. Aztán egyszerre mászik kifelé az ágyból, az asztal felé. »Te hova igyekszel, te« A pöttöm emberke megfordul és ránéz. Halálos komolyan mondja: »Muszáj apám, még nincsenek készen a rö betük...« Mind a rö betü, a világ valamennyi rö betüje rá volt bízva ebben a percben, az ő fiára...

S most ki akarják irtani, egy madzag és egy útszéli fa segítségével. Ezek meg is teszik, ha elkapják. Megteszik, hisz ismeri őket, ő maga is velük kódorog már egy hosszú esztendeje, szolgálja őket és lesi az apró koncokat.

Vijjogva sírt a fürész odakint. Tíz szekér hordja a fát a nagyerdőről azt vágják fel télire. De úgy érezte, hogy emellett ő már nem fog melegedni.

Tíz szekér hordja a fát a nagyerdőről s az erdőt most kakastollas csendőrök kerülgetik.

— Hé, halló!

Úgy vág a hangjuk, mint a beretva. Így csak a csendőr tud beszélni. S a kocsis rémülten húzza vissza lovát, mert ezek mindjárt belelőnek, beleszúrnak, bele a következő pillanatban...

— Hé, halló — csattog a hangjuk — nem látott maga errefelé valami fiatal mendrovácokat?

A kocsis rémülten bizonygatja, hogy senkit sem látott. A csendőrök meg nézik, őt is meg az útszéli fa karvastagságú ágait: elég erős-e ez az ág, hogy elbírjon valakit. A kocsist talán aki sápadt és hebeg, esküdözik, hogy senkit sem látott...

Most jó lenne úgy-e, belevágni a csendőr hideg és kegyetlen arcába. Belevágni egy kézigránátot, mert mást itt mit lehet tenni? És ebbe is itt az asztalnál, a csendőrök cimbonájába. Ez az amit a fia hajtogatott örökké. Ez az amiért aztán pörölt vele és szidta a gyereket.

— Te zavarosfejű te, bitang barátaiddal, hát mit akartok voltaképpen?

Igen, ő is a csendőrök nyelvén szólt, a magyar királyi postás. S a fia tekintete akkor megmerevedett és gyülölettel mondta:

— Hogy tüzes legyen alattuk a föld, és azt akarjuk...

S amit sohasem tudott megérteni, most megértette. Amit soha sem tudott megérteni és csodálkozva kérdezte:

— Kinek te, kinek. Nekik, magyaroknak? Nekünk?

— Nem. Nekik, gyilkosoknak.

Igen ezt mondta a fia és most már érti, érti. A nagyerdőt most gyilkosok kerülgetik, onnan szállítja ide az udvarra a fát a kocsisnép. Talán éppen ezt a frissen kivágott ákácot, amely itt sikong a fürész alatt, talán éppen ezt kerülgette pár nap előtt a fia. Viijjú viiijjú. Vagy éppen erre akarták felakasztani. A levélpóstás fiát, a levélpóstásét, aki vak volt és közönyös, harminc szolgálati évével, undok volt és tapadó, hűséges volt és szolgalelkű mindenkihez aki jött. S mikor a bőrét lelkén jól felkarcolták — lesz abból még verés is, jó kemény, ne félj — akkor döbbent rá, hiszen ő majdnem áruló lett. Vagy az is lett már talán?

II.

A Dunán, amerre csak szem ellátott, nem volt egyetlen csónak. Csak a komp himbálózott lomhán a kikötőben, más jármű nem tünt fel. Mert ahogy egy felbukkant, a határvadászok tüzeltek rá. Előbb végig gukkerezték, aztán belelőttek. Hidegen célozva, egyszerre többen is. Belelőttek puskával, nehéz puskával, gépfegyverrel, olykor kiságyúval.

A halászok, sok pecsétes írással a zsebükben, bátorsággal a szívükben, a halászok megkisérelték olykor ott a nyilt vízen zászlófélét

szerkeszteni a csónak fölé. Fényes nappal ezeket nem bántották, de alighogy szürkült, ezekbe is belelőttek. Ha a halász nagyon kiáltozott és lengette a zászlót, abbahagyták — akkor meg a másik partról zudult feléje puskatűz: az usztasák lövöldöztek.

El is hagyták hamarosan a halászok a nyílt vízet és a holt ágakba vonultak vissza — de ott sem volt biztonság. Sehol sem volt biztonság a puskagolyók ellen.

S a csónakok mégis jártak. Jöttek, mentek, láthatatlanul. Köd is van, eső is van, felhő a vízen, jégpára is húzodik. S ezek a csónakok láthatatlan szálakat fűztek a vízen keresztül, ó nem drótból, — lélekből. Egész hálozatot. S a hálozaton keresztül zúgott és kopogott odaátról a hiradás, a hívó szó, utasítás. S kopogott vissza a válasz, suttogva szállt, a kompokon is csomagok húzodtak át, kosarak és kannák kettős feneklén: hiába turkált bele a szurony, nem talált semmit.

Az erdőt, a nádast, a sok vesszőbokrot, a töltésoldalt nem lehet kiirtani, a kanyarulatokat sem és — főleg az éjszakát nem. Reflektor kutatta olykor a partvonalat meg a Dunát, de mi a reflektorfény az egész Duna ellen. Ha nyugatnak fordították, keletnek támadt rés, ha keletre izzott nem tudott ott sem minden kanyart besugározni. Ha kimentek a fénnyel mótoroson a vízre és úgy fordultak a partvonalnak, az is hiába: a menekülő, a hajós az mindig megbújt és meglapult valahol — a nyilt vízen meg még harcba is szállt. Hiába mereszgették szemüket éjszakánként a határvadászok, valakinek mindig sikerült átjutni, itt is, ott is. Kevesen is voltak hozzá — vagónban a mult héten egész századot vittek közülük ismeretlen irányba. A hurok néha meglazult, néha szorosabbra fonódott, a csónakok azonban csak elértek a tulsó partra.

Ott sem volt teljes biztonság a menekülő számára, de ott a hajós tudja, melyik az a behajlás, fasor, sűrű erdő ahová már behajózhat, ahová már nem mer behatolni — különösen éjszaka — sem a német, sem az usztasa. Nemcsak a menekülő forgott veszélyben, a pribék is dobogó szívvel járt: kaphatott hirtelen erős sortüzet a sűrűből, kaphatott tüzet odaátról a másik pribéktáborból is. Reggelre aztán heves tiltakozással utazott át a kompon a tulsó partra az usztasa tiszt, panasszal, hogy az éjjel megint saját emberei kerültek veszedelembe a szerémségi parton, mert a határvadászok tulvadul lövöldöztek ideát...

A micisapkás fiatal legény, aki a magas töltés mögé húzodva figyelte az éjszaka sötétjét és az egész színjátékot, olyan volt, mint aki magas lövészárok mögül nyujtogatja fejét a Duna felé. Onnan a víz felül nem érhette meglepetés — minden gyanus jelre elég volt fejét lekapni a töltés nyúlgátja mögé — hanem magán a töltésen még elkaphatják. Vagy a háta mögül.

Mögötte mélyvíz — egy hajdani áradás nagy tavakat alkotott ott és ahol a két tó majdnem érintkezik egy keskeny gátvonal, a visszavonulás útja. Úgy látszott, el sem bírja az embert az a gát, ő azonban tudta, hogy elbírja. Sáros és gazos föld volt az, keskeny cserje, arra talán nem lépked szívesen kisubickolt cipőjével a határvadász. Ha keletről vagy nyugatról a töltésvonalban jönnek, egészen biztos, hogy messziről meghallja léptüket, beszélgetésüket és visszavonulhat a tavak közé, lelapulhat a sárba, ha kell a vízbe is nyakig.

Mégsem volt nyugodt.

A másik kettő már jöhetne — úgy érezte. Nem volt olyan könnyű ott a falu alatt átcsúszni az országúton, mikor a szembejövő kékmundéros falusi rendőr hirtelen felmelte jobbját és megállította őket. Azok ketten hirtelen eltüntek a kukoricásban. Nem felzárkozva haladtak, hanem elnyújtott libasorban, hogy gyanút ne keltsenek. Indulnia kellett a rendőr felé, egyenesen a szemébe nézett és közömbösen kérdezte:

— Mi a baj, őrvezető úr?

A rendőr csak nézett, kapkodta fejét, talán feltűnt neki, hogy az előbb a kanyar mögül három embert látott, s most csak egy tart feléje — ámbár lehet, hogy ez az egy nem tudott a mögötte haladókról, hisz annyian járnak az úton. Aztán megnyugtatta, hogy aki feléjejön, magyarul szól, a rangjelzését is ismeri. De azért erősen figyelte a sapkás legény arcát és tiltó mozdulatot tett.

— Arra nem lehet menni.

— Arra? — A jelzett irányba mutatott, mintha kérdezné. — Hiszen nem is arra készülök, hanem a faluba.

Zsebéhez kapott, zekéje zsebéhez, azon külső zseb volt és nem lehetett gyanús a mozdulata. Írásaihoz nyúlt, elő is szedte őket, ez mindig megtette a hatását. A kék mundéros csak legyintett.

— Ha a faluba megy, jelentkezzen a csendőrőrsön.

— Fényes őrmesternél, tudom. Halakért jöttem — magyarázta — a tizenegyessel...

Látta, hogy bejött a vonat az imént, nem lehetett gyanús, aki a nagyállomás felől érkezik és a falunak veszi útját. Az az írás amely ott lapul a zsebében, mindig megtette a hatását az országúton. Pecsét és aláírás: dunai halat visz az uraknak. Kecsegét, pontyot, az ilyesmi mindig sürgős. Jártak a futárok mindenfelől, a méltóságos úrak, a nagyságos tanácsos úrak megkívánták a halat, talán már vacsorára kell. A szakács bizonyára neki gyürközött már és lobog a tűz — ki meri útját állni egy küldöncnek?

A rendőr elbocsátotta. Csak amikor pár lépést tett, akkor kiáltott utána:

— Izé... kérem mondja meg odabent az őrsön, az őrmesternek, hogy megjött a levél...

S ő úgy tett, mintha nem értené.

— Melyik levél kérem?

— Csak annyit mondjon, ő úgyis tudja majd. Hogy a Kárász őrvezető üzeni.

Úgy, szóval ez a jeladás köztük. Most megfogták! Ha nem megy be az örsre?

Hát ha nem megy be, fél óra mulva már keresik a faluban. Talán máshol is, a töltésoldalban. És fellármázzák a környéket. »Valami siglajc jött a tizenegyessel és ütögette zsebét írás után. Ha olyan nagyon rendben volt az írása mért nem ment be az őrsre? És nagyon tudta, hogy éppen Fényes őrmesternél kell jelentkeznie«. Ha nem megy be az örsre nyakára zúdítja a környék minden fegyveresét. S azoknak is ott a kukoricásban. Azoknak még kevesebb az írásuk, az egyik magyarul sem tud.

Meg kell kísérelni. Be kell menni az őrsre.

Kicsit szorongott. Fényes őrmester, azt ismerte korábbról, amikor még valóban hallat hordott. Nem tudja mért de az még oda is állt vele beszélgetni néha. Most arra tett fel mindent, Fényes őrmesterre. Ha, nincs ott, még mindig hivatkozhat rá. Talán nem veszik fel a telefonkagylót.

Mert ha felveszik és a várost hívják...

Ha felveszik a kagylót, akkor kész. Az a másik kettő vár rá egy darabig a kukoricásban vagy a töltésoldalon, várnak rá éjfélig ,aztán megkísérlik átjutni, nélküle.

De ott volt az őrmester a csendőrőrs udvarán, a mótorkerékpárját babrálta. Ő köszönt és ránézett, talán már nem ismeri meg. Kotorászott a zsebében.

— Itt volnék megint — szólt könnyedén. Halakért jöttem.

A csendőr felállt a mótor mellől és olajos kezét nyujtotta. Lassan szólt:

— Járjon szerencsével.

De azért átvette az írást és belepillantott.

— Nem gyújt a dög — panaszkodott, tekintetével a mótor felé vágott. Legutóbb is erről volt szó köztük, a mótorról, akkor is panaszkodott.

— Miért nem ad túl rajta őrmester úr? Mindig mondtam.

A csendőr a fejét vakargatta. Ha lenne valaki aki megvenné — ez volt a mozdulatában. Arról sohasem beszélt, hogy jutott ilyen vékonypénzű ember ekkora mótorhoz.

— Én tudnék valakit — mondta bizonytalanul. — Holnap majd írok magának, gazdag pasas tudja, kápében fizet.

Két csendőr is hallgatta az udvaron a diskurzust. Nem néztek oda, legalább úgy tettek. Az őszi napsütésben vakaroztak és ásítoztak.

Mikor úgy érezte, hogy elég, köszönt az őrmesternek. Az a kezét nyújtotta megint, talán hogy megpecsételje a közvetítést. Kicsit bizsergett a hátában valami erre a kézfogásra. De ha ez vele így lekezel, nem valószínű, hogy gyanakszik. És nem nyúl a telefonhoz.

A kapunál visszafordult. Nem, végig kell játszani az egész színjátékot.

— Ja, elfelejtettem, üzeni a Kárász őrvezető, hogy megkapta a levelet. Találkoztam vele a falu alatt...

Az őrmester felemelte fejét a gépről és ránézett, mint aki elcsodálkozik. Aztán mosolygott és bólintott.

Kész. Most már indulhat a falunak, csellenghet a halásztelep felé is, vagy a Dunaágig, nézelődhet, kikémlelheti pontosan a terepet. Ő most itt igazolt, nyilvántartott emebr. Csak ki kell húznia valahol délutánig. Valahol, ahol nem kell túlsokat beszélni. Este aztán megindul az állomás felé. Hogy őt is elnyeli a kukoricás — azt ki tudja majd róla. Az az egypár rendőrlegény úgysem tud minden utast végigkémlelni, a csendőrök pedig nem-igen járnak az állomásra. Különben is két állomása van a falunak, a másikon is elindulhatott.

A kocsmában spriccert ivott, a holt Dunánál, kiszemelt magának egy üres kalibát, jó menedékhelynek igérkezett. Aztán megvette a halat. Erre szükség volt, hogy lássák mindenfelé, a halakkal a hátán vonulni.

És a szürkületben hirtelen elnyelte a kukoricás. Ahol véget ért, ott már dunai fák között haladt a sötétben. Aztán merészen átvágott a va-

súti töltésen. Ha elkapják, még mindig ott az írás, hátán a halak... e is tévedhetett, hogy nem erre van az állomás.

De nem találkozott egyetlen lélekkel. Ott járt megint a halász telep felé, csakhogy most már a víz felől jövet ellenkező irányból. Egy-két lépés és a kiszemelt kunyhó befogadta.

Ott feküdt a földön, vagy három órán keresztül. Aztán megindult a keskeny cserjésben. Megindult négykézláb, lassan haladt, lépésről-lépésre. Egyszerre elfogyott alóla a sár és ott volt a töltés. Megérkezett. A töltés mögött ott a Duna...

Ahogy feküdt a töltésoldalban, elvonult előtte lassan a délután és az egész nap minden eseménye. A csendőrőrs meglátogatása, az nem szerepelt tervükben. Azonban tudták, hogy itt a Dunánál el kell szakadniok egymástól, igen. De most honnan tudják majd, hogy azok hová lettek, merre húzodtak a kukoricásban. És elérik-e a töltést?

A terepet jobban ismerik mint ő, a két tó közötti cserjést ők jelölték meg, hogy azon végighúzodhat. Csak a kis kunyhóról nem tudtak. Talán odébb is van ilyen kiöntés, cserjéssel s ő talán nem jó helyre jött?

Éjfélkor hirtelen fényszóró pásztázta végig a folyót. Most már harmadszor. Előbb a folyót, a túlsópartot — a fény mutatta, hogy az ott magas partvonal; erdőre tűzött, amely szinte a folyóba nyúlt. Aztán megfordult a fénysugár, lassan átjött megint a vízen és megállapodott a töltésoldalban a Duna innenső partján. Kutatta a vízmenti rekettyést, a nádast, végigömlött a nyúlgáton.

Neki volt elég ideje kivárni, amig a lassan forduló fény közeljön. Szinte gyönyörködött a képben, csak az utolsó pillanatban hasalt egészen a nyúlgát mögé. Mint a halott, úgy feküdt ott, még a szemét is lehunyta mert bántotta az erős sugárkéve.

Csak pillanatokig tartott. A fény szűkült, összébbhúzódott végül csak egy tüzes gömb maradt valahol a nyugati szemhatáron. Mint egy égve felejtett holdtányér, olyan volt. Később az is kihunyt.

Pár perc mulva csobbant mögötte a víz. Béka volt vagy göröngy hullott bele? Már másodszor ismétlődött.

A fiatalember kivonta belső zsebéből revolverét és úgy figyelt. Megérezte, hogy ott mozgolódik valaki s hogy ők jönnek — vagy valaki közülük — mégis felkészült a harcra. Az árulás mindig közeljárt, aki lebukik azt megkinozzák és sokszor elhangzik olyasmi, ami jobb, ha titok marad. Figyelte a cserjéssort: hogy is mondták azok: »Néhány göröngyöt hullatunk majd a tóba, ne ijedj meg«. A göröngyök meg-megcsobbantak — jönnek, egészen biztos, hogy ők azok.

Valaki kúszott feléje, most már elmaradt a göröngydobálás. Meg kellett kockáztatnia: a föld felé fordítva kétszer röviden felkattantotta zseblámpáját. Az olyan volt, mint a szentjános bogár villanása. De felismerte mégis amannak kalapját. Ők voltak, kúsztak feléje ketten.

— Na, — csak ennyit mondott sugva és kinyújtotta kezét.

A másik belekapaszkodott »Vártuk a reflektort« — ennyit súgott vissza.

Nem, nem szabad beszélni. Pedig ott izzott mindegyikükben a nap sok eseménye. A micisapkás elmondaná, hogyan járt attól a pillanattól amikor a kékruhás falusi rendőr hirtelen felemelte jobbját. A másik kettő beszámolna, hogyan lapultak a kukoricásban, hallották, hogy a rendőr az őrsre irányítja a micisapkást... Aztán látták a rendőr széles

hátát, amint az oldalfegyveres ember vonult az állomás felé. Mintha tűnődve utánanézne a micisapkásnak, egyszer-kétszer megfordult. S a kukoricást is leste kétoldalt ,persze nem ott, ahol megbújtak jóval arrébb. Nem volt biztató a viselkedése. Később egy kocsi utolérte és felkérezkedett és onnan állva, a kocsi tetején egyre csak a kukoricást figyelte. S ők igyekeztek ugyancsak beljebbjutni a kukoricatengerben.

Igen, mindezt szívesen elmondanák egymásnak, egyszuszra, a bolyongásukat egész délután, az éjszakai lapulást, hogyan kellett hasoncsúszva közeledni a töltés felé amig aztán kigyult a reflektorfény. A reflektor, amely éppen az ilyen bujkálókat kutatta, az volt a jeladás, — ha fénye kihül, van egy félórájuk talán és akkor — neki!

— Gyerünk a csónakhoz — sugta az egyik újonnanjött. A magasabbik, sovány fekete fiú. Hármuk közül csak ő ismerte a teljes titkot A menekülés teljes tervét.

A csónak titkát csak ő ismerte. Hogy áthajtják a túlsó partról valamelyik viharos éjszakán és sárbatemetve ott pihen aztán a bokrok alján. Nincsen térképe annak a helynek, de az olyanok mint ő, aki rajta érkezett, és segített sárbatemetni, ő biztosan megtalálja. A tapasztalt vízenjáró biztosan rátalál valahol, valamelyik elrejtett vízi-járműre, s ha eljön az ideje, ki is ássa, ki bizony!

Csúsztak le a töltésen, apró bokrok ágai megvérezték arcukat. Ott kezdődött aztán a kis kanyar, amelyet már annyian kitapasztaltak, legjobb hely az beszállásra, mert még a reflektor fénye sem éri. Mert az a legveszedelmesebb, az előkészület a beszállásra.

A bokrok közt haladva a víziember kitapogatta a csónak sárbasüllyedt körvonalait. Szerencsére a víz nem lepte be, mert akkor vizbetaposva kellene ásniok. Így is kemény munka volt, markukkal hantolták ki úgyszólván, meg egy ócska evezővel a lélekvesztőt, kifordították belőle a sarat és odavitték a partra. Aztán csöndesen ráfektették a folyóra. Bizony nem volt könnyű dolog, szakadt róluk az izzadtság, lihegve másztak a járműbe. Negyedóra telt el vagy félóra, mióta a reflektor kihunyt? Most már minden pillanatban kigyulhat megint. Ha szerencséjük lesz nyugaton kezdi meg és úgy hajlik át ide — talán már akkor túl lesznek a folyó közepén.

Valami gépies parancs feküdhetett odabent: félóránként végigpásztázni a folyót. S ebbe a tapasztalatba kapaszkodtak mind a csónakosok, akik átvágtak a vízen. Még sohasem fordult elő, hogy a kihunyt nagy gömb a következő félórán innen ismét felvillanjon.

A csónakban aztán hallgatni kellett — még inkább mint eddig. Előbb még evezni sem mertek, csak kormányozták lapáttal a lélekvesztőt, amelyet sodorni kezdett az ár. Mikor már veszély fenyegetett, hogy túlsodorja a túloldali erdős partvonalon, akkor feszültek csak neki. Ó. az evezés könnyen árulójuk lehet.

A koraőszi szél felborzolta a vizet és sodorta őket keletnek; az ég is tisztult, nemsokára csillagos lesz. Mire a csillagok megfürdenek a vízben, elvész minden reménysége az átkelésnek mert a csillagtükröt megtöri az átsuhanó csónak árnyéka s akkor már porzik a gépfegyver valamerről.

De hol lesznek már akkor a menekülők, hárman, a micisapkás a postás fia és a víziember

III.

A szögesdrót-kerítés mellett még kocsi sem hajthatott el, annak is ki kellett térnie, átvágni a dülőútra és a porban kocogni tovább. A kocsis néha hátrapillantott sunyi tekintettel: látja-e még a tábort? Bizony a sarkát még látja, azzal a magas toronnyal és szuronyos katonával. Megint a lovak közé vágott: gyí!

A községi dobos egyre hirdette vasárnap, hogy az országútat ezen a ponton kerülni kell. Egy suhancgyereket puskatussal abriktoltak meg az őrök a drótkerítés tövében, se szeri se száma nem volt a tábor rémségeinek még kivülről is, hát még belülről.

Azazhogy: belülről, azt éppen nem tudni. Csak sejteni. Mert az olyan lezárt világ, túlesik mindenen, aminek köze van az élethez, inkább a halál előszobája. Eleinte a községi asztalos szállított ide egyszerű fakoporsókat, festetlen deszkakoporsót, sokat, de elmaradtak aztán a rendelések — mondják, hogy a tábor maga gyártja most a koporsót, mint ahogy papot is maga tart, meg halottkémet.

Mondták aztán: áram van a drótban és agyonüti, aki hozzáér, legalább is jól megrázza. »Inkább a Hosszúsort világítanák ki, minthogy erre pazarolják« — ez volt az általános vélemény; de elhitték mint ahogy mindent elhittek a jövevényekről.

— Minek ez a tábor nekünk, minek ez ide — ez volt a szomszédság véleménye, mikor páran összejöttek, falusiak.

— Mindenfajta felforgató ellen, csavargók ellen és rendfentartásra, arra kell talán...

— Az apjuk majd mit mondtam! Hisz ők borították fel minden rendet, ők lövöldöztek... még gyilkoltak is na, amikor bejöttek.

— Te csak hallgas, te is ott álltál leventekalpagban az első sorokban.

Hát ott állt, az ördög bújt bele akkor vagy mi is volt, mit is hitt ő akkor? Pedig mondta neki a szomszédja, az olyan kétkedő, világot járt ember volt a megboldogult. »Hallja, ha ezek begyünnek ide, testvér ide, testvér oda... én nem sok jót nézek ki belőlük«. Mondta neki a szomszéd de ő akkor kétkedett a szavában. »Ugyan már, hogy mondhat ilyet... «S fülébe cseng mindig a megboldogult válasza», ezek éhesek hatalomra tudja... meg az is aki küldte őket. Ebből szomorú világ lesz, én mondom".

Hát mondta. Nyilván feleslegesen, sokat, túlsokan hallották talán. S mint a pintyet úgy puffantották le a faluszélen. Suhancok-e, katonák-e — ki kérdezte a nagy zavar napjaiban.

A szomszéd véres árnyéka most odaborult a közbeszólóra: elhallgatott. Ne szólj szám, nem fáj fejem. Felesége is rángatta a kabátját hátulról: »Gyere már Péter«. Mert igaz, hogy itt szomszédok vagyunk, egymás között, de az is csak szomszédok között beszélt mindig, a megboldogult. Oszt mégis...

»Magyar királyi gyüjtőtábor« — ez állt a kapun és lombok voltak a tábla mellé dugdosva, mint a diadalkapú mellé; azokat a friss lombokat maguk a foglyok szedték minden reggel és dugdosták oda, míg alulról az őr szuronyos puskával vigyázta őket, olykor döfött is feléjük a létra tetején állók felé: az anyád istenit, ne olyan lanyhán, sebesebben hé, mit gondolsz meddig állok itt neked, te koszos.

A táborparancsnok, egy alezredes, nagy stréber volt, ezért került lomb a tábla mellé. Ezt még Szamosújvárról hozta magával, ahol a fegyház bejáratát díszítette fel így. Egyszer egy kegyelmes úr meglátta a lombot odafent és nagyon megdicsérte — most várja a dicséretet megint valakitől.

Hej, azon a kapun hány embert hajtottak már be. Volt hogy egész falvak népét tereltek. Jött a menet, elől egy szálas cugszfürerrel, annak hosszú pálca volt a kezében, úgy irányította a népet mint a barmot. Oldalt szuronyos katonák és hátul — igen hátul mindig ballogott valami SS mintha ellenőrizné, jól csinálják-e ezek? Mint a barmot, »hozzámtüled« úgy irányította a népet a vezető. És lépegettek a sárban, öregek, vénasszonyok, menyecskék — a férfiak csak kevesen, hiányosan, azok közül sokat úgy lőttek le az árokparton. Batyuban a szopósgyerek, a nagyobbakat úgy vonszolta anyjuk a sárban... hej, sóhajtoztak a falubeliek látván a menetet és akinek nem volt tiszta a lelkiismerete, behunyta szemét. Hogy ne lássa a világra szakadt szörnyűséget.

Állig fegyverben ténfergett nappal is a patrúl a kapubejáratnál. Mert az őr az maga nem elég, az csak a kaput vigyázza, kell ide őrség, készenlét az egész táborra. Néha csomaggal, holmival közelgett néhány ténfergő hozzátartozó, hanem azok dolga is valóságos vesszőfutás volt. Először szorosan kifaggata őket a tisztes, kirázta a csomag lelkét is és szidta mint a bokrot azt, aki a csomagot hozta. »Akasztófán szárad az úgyis, minek hozza« — ez volt a szavajárása a réműlt, ájuldozó feleséghez, a szepegő testvérkéhez. Olykor meg felcsattant: mit, szerb, zsidó? Ezeknek nem lehet. S reszketett a szerencsétlenekben a lélek, jobban mint amazokban a drótkerítés mögött, mert nekik új volt a hang — amazok már régen megszokták, elfásultak.

Megszokták és kanalazták reggel a répalevest, majszolták a ragacsos kenyeret hozzá; ott ültek a priccseken hosszú sorokban, de ez csak a kisebbik csoport. A nagyobbik raj az ólak közelében a trágyahordásnál kapta a früstököt, voltak kiknek büntetésből féllábon kellett enni, voltak, akik semmit sem kaptak, mások láncokban vagy kikötve keservek közt sóhajtoztak a reggeli felé. De volt olyan is, aki sajátját ette, akinek csomagja mindig átcsúszott a szigorú sikanérozáson — volt mindenféle. Volt akinek megengedték a fekvést, volt akit munkára hajtottak már hajnalban, akit mindennap botozni vittek és végigrugdosták az udvaron. Voltak alázatos csúszómászók, közönbösek, egyenesgerincű követelőzők — de százszor jaj volt annak, aki partizáncimboraság miatt került ide.

Még nyilas is akadt a táborban, ezek voltak az őrség kedvencei. Mert ki tudja még mi lesz s nem-e jövőbeli főispán az, aki kezed alatt senyved és az mégiscsak más, mint a többi, csavargónépség.

— Kérem itt csak egyféle ember van, a nemzetre veszedelmes tehát egyforma a bánásmód is — harsogta a farizeus, virágkedvelő tábor parancsnok, de már a négyszemközti szótára egészen más volt. Mikor például Kürti Péter póstást behozták, lefülelt nyilast sejtett benne. Nézte a sapkarózsáját, kék ruháját és hümmögött.

— Másik ruhája nincsen magának — förmedt rá. — Hisz így kisétálhat a kapun, valami írást lobogtatva, meg sem állítja az őrség!

— Nem engedtek engem átöltözni sem kérem...

— Akkor magának nagy bűne lehet barátom.

Dehát írás nem volt, csak annyi, hogy »beutaltatik a gyüjtőtáborba«.

A kisbarakban kapott helyet, ez körülbelül »mennyországnak« számított a táborban. Délután aztán megjöttek az akták is. És egyszerre csak hivatták megint a levélhordót: pakkoljon, de iziben. Olyan goromba volt a katona, hogy majd kiszúrta szemét puskájával. És odabent az irodában vérbenforgó szemekkel járt-kelt az alezredes.

— Hallja maga — kiabálta már messziről — de már a következő pillanatban tegezésre fordította. — Ezt a csirkefogót még mindig ebben a ruhában látom. Ebben a mondérban, ebben a sapkában.

Odaállt eléje és rángatta.

— Tudod te, hogy mi ez a mundér, mi ez a sapka? Ez egy szentség, és te így mertél ideállni elénk...

— Kéremszépen a feleségemnek — kezdte rá. De a másik elvágta:

— Micsoda, még pofázol is? Nézd kérlek — fordult írnoka felé a táborparancsnok, ezt nézzed.

És mutatta az írást. A másik cicegett szolgálatkészen, csóválta a fejét hozzá. Valami rá volt írva vastag piros plajbásszal az aktára, az bőszítette úgy fel öket.

S akkor az alezredes hirtelen nekiugrott, nekiesett sajátkezűleg, előbb a sapkát kapta le a fejéről és messze elhajította a sárba, ezt a szentséget, aztán a blúzt tépte le róla, még az ingét is meghasogatta. Egy pillanatig, látszott, azon tűnődik, hogy a nadrágjától is megfosztja, de aztán undorodó mozdulatot tett. Intet a szuronyos katonának.

— Két napig nem eszik. És vasat rája — üvöltött — majd megmutatom én neked, így félrevezetni engem...

Ingujjban ebben az őszi időben nem volt kellemes, de senki sem kérdezte tőle, fázik-e. Két napig koplaltatták, aztán keringeni kezdett vele az őr a barakok közt sokáig: ezt most hol helyezze el? A nagybarakban végre talált számára fekvőhelyet, szalmán persze mert a nagy barakban csak ez járta, itt voltak az «elátkozottak«.

— Maga majd ide megy be — szólt rá és végignézett rajta. — Hallja, nincsen magának kabátja?

— Volt kérem, de az irodában letépték.

Az őr felkapta fejét és halkan füttyentett: ez új volt neki is, ilyet még ő sem hallott. De aztán vállatvont és beterelte a barakba.

A rabtársai elkeresztelték ingujjasnak. Mert volt olyan, akinek megvillant mellén a szőr, ha kabátja kissé félrecsúszott, ezeknek nem volt ingük. Volt olyan, akinek rongyos és szakadt volt a ruhája, de olyan csak egy akadt eddig, akiről a táborparancsnok sajátkezűleg tépte le a kabátot.

— Pedig micsoda finom kékpöszto volt — panaszkodott az öreg — kétszázhúsz pengőt fizettem érte a postaszövetkezetben. Illetve, hogy részletre vettük, most fizetheti az asszony a rátákat de miből? Se ruha, se fizetés, se férje nincsen...

— Magának mi a bűne — furakodott közel egy bibircsokos ember — tán nyitogatta a leveleket, mi?

— Á az olyanért a törvényszékre viszik, más lesz itt a baj.

Ő csak hallgatott makacsul, vagy dünnyögött és motyogott magában. Mert már megtanulta, hogy vigyáznia kell. Arra már a rendőrfogdában kioktatta valaki. Fiatal legény került ott melléje, az sugdosott neki mindenféléket. Előbb úgy kezdte, hogy szólogatta halkan: Kürti bácsi, Kürti bácsi! »Ki a fene szólogat itt?« — fordult meg csodálkozva és két pa-

rázsló szemet látott. »Maga nem ismert engem« — szólt a villogosszemű, »de én jól ismerem magát, én a Fendrik Ádám vagyok, tudja...«

Keresgélt az emlékezetében: Fendrik András, Pósta utca 4. Megmozdult benne egy régi cím: Fendrik Ádám, Fendrik András leveleivel. Lehet, hogy mondta is félhangosan, mert a másik rábólintott:

— Az, az. Én tudom ám — folytatta — miért hozták be magát, az Andris dolgát is tudom.

Hát lehet hogy tudja, de azért ő óvatos volt, hallgatott és a vállát vonogatta. De hosszú volt ám az az éjszaka, gubbasztottak egymás mellett a cellában, sötét is volt, az emberek egymás fülébe sugdostak, ők is ketten. Hajnalban már egészen biztosan tudta, hogy ő ismeri ezt a legényt még pöndölyös korából, hiszen ez járt is hozzájuk a Fendrik Ádám.

— Mit tudsz Andrisról — sugta nehéz szível. A másik nevetett, fogai megvillantak. »Az már jó helyen lehet, nem úgy mint maga és én«.

Másnap elvitték az Ádámot, de ő sokat tanult akkor töle, éjszaka. Többet, mint hosszú esztendők alatt. »A búzát ők gyujtották fel, nyomukba eredtek... hiszen már tudja talán«.

Igaz, hogy nem tudta, őt soha semmibe nem avatta a fia. Félt tőlem — gondolta, nem bizott bennem és igaza volt.

Nem bízott a sapkájában ebben a mundérban, harminc szolgálati évében. És abban, hogy ő mindenkit kiszolgált, aki csak sapkát és mundért adott rá.

Igaza volt a gyereknek — nagyot nyelt erre a felismerésre. Elrágodott ezen most is, itt a táborban. Talán csak nem akarta bajbakeverni, mert jó gyereke volt. Dehát az útjait ki ismerte? Itt ebből a villogófogú villogószemü legénykéből tiz perc alatt többet kiszedett, mint fiából hosszú évek óta.

Fendrik Ádám oktatásával vonult a táborba, annak szavait hallotta mindig. »Ne féljen postás bácsi, az Andris már odaát lehet«. Hogy ez az »odaát« hol lehet, mi lehet azt nem tudta pontosan. Nézte a tülekedést maga körül, de nem okosodott ki semmiből. Csak a szive nem ijedezett már. Világos volt előtte, amit az Ádám is mondott, hogy amig ezek Kürti Pétert nyomorgatják, azt mérgükben teszik. Mérgükben, hogy a Kürti András még mindig nem került elő.

IV.

Lehúllt a hó régen és ők ott dideregtek a fütetlen nagybarakban, az elátkozottak. Most már kabát borította a postás vállát, szükvállú, igaz, kissé foltos, de civilkabát. Fejére olyan fejfödő borult, ami inkább volt strikkelt harisnya szára. Nadrágját kikezdte a trágyalé — mert sokat lapátolt az istállóban — a vörös pertli oldalt régen lefeslett róla.

Multak a hosszú hónapok, de Kürti Péter töretlen egykedvüségét semmi sem zavarta. Legfeljebb hogy ezek itt körülötte semmibe se veszik.

— A csusztatóban most már verik a stemplit, ott bicceg a lépcsön a Varjas — ilyeneket mondott s az érthetetlenebbek csak nevették. »Dilinos talán az öreg«. Pedig ő csak beszélgetett, magában beszélgetett.

Estére a meghittebbek suttogtak egymás között. Megütötte a fülét a szó... »akasztás volt.«. Odafarolt, odahátrált szép csöndesen, hogy hallja, de azok akkor elhallgattak. Ránéztek és elhallgattak.

— Na öreg — szólt rá valamelyik — verik e már a stemplit a csusztatón?

— Ilyenkor kérem, ilyenkor már nem verik. Azt fél hatkor kezdik reggel, az öreg Varjas bicceg be mindig elsőnek, az úgy veri, mint a gépfegyvertüz.

— Azért kutya mesterség lehet ez a levélhordás is — vélte egy cvikkeres és aggodalommal huzta össze homlokát, mintha most az lenne a legnagyobb gondja éppen. — Ilyenkor télen, locs-pocsban...

Érezte ő, hogy ezek azért fordították másra a szót, mert nem biznak benne, hiába volt az elátkozott barak lakója. Ezek nem bíznak benne, éppen mint a fia. Az ott szélről, a fekete lakatos az sok mindent tudhat, azt vezérének tiszteli a csoport. Az a cvikkeres, az doktor, finoman szól mindig hozzája. A másik az szerb, szavát alig venni, csak rágcsál egész napot, mifenét rágcsál, tökmagot? És honnan szerzi? Oda akart szólni nekik: ej, emberek, ha az a Fendrik Ádám most veletek volna, az megmondaná: ne féljetek ti a Kürti bácsitól, annak már éppen úgy szorul ökölbe a keze, mint a tiétek. Megmondaná nekik. S mi lenne ha ő most így szólna hozzájuk: halljátok-e ti, mindannyian, én a fiam életét róvom itt, hogy ne kerüljön akasztófára, mert ha engem innen kiengednek, azt jelenti, hogy megvan a gyerek és ácsolják az akasztófát.

Igen erről akart beszélni sokszor nekik, de sohasem volt bátorsága, ehelyett a levélpóstás életét teregette eléjük. Még le is ült szépen közéjük

— Engedelemmel — mondotta és rákezdte a csusztatóval.

— Tizenketten a póstások közül ott ülnek kérem a nagy asztal körül, az a csusztató. Aki a stemplit veri, csak löki a levelet meg a lapot ide-oda kérem, ő már tudja, kinek. És akkor a levélpóstás kezébe veszi a feléjelökött küldeményt, megnézi. Mikor megnézi már tudja, kié ez a levél. Már azt is tudja, hogyan fog ő a lépcsőn felkanyarodni, melyik házba, hogy melyik ajtón kell kopogni, csöngetni, vagy csak úgy a résen becsusztatni a levelet. Azt a levélhordó mind tudja kérem, még azt is tudja melyik kutya harapos és melyiket kell jól oldalbarugni.

— Mármint az ebet, a kutyát — magyarázta a cvikkeres.

— Aztat kérem, jól mondja, a kutyát.

Mintha mosolyognának mindannyian, ahogy hallgatják. És Kürti egyre jobban tüzbejön.

— Ha a postás végigmegy az utcán, a népek szaladnak elébe: van-e levél. Még a gyerek is úgy jön, olyik még selypit is, ki se tudja mondani a szót, de már kérdezi. »Te ki fia vagy« — mordulok rá ilyenkor, pedig sejtem. Mert a gyerek az mind úgy nő fel, az én körzetemben a lábam alatt úgyszólván, aztán egyszerre elémáll és követeli a család póstáját.

Most odaért, igen, pont odaért. Most ő bekeveri azt a Fendriket annak a dolgát. Mert ő idegen ember számukra, postás volt, de az a Fendrik azt talán jobban tisztelik.

— A póstást mindenki ismeri kérem. Ott a rendörségen, a fogdában egyszerre csak sugják a nevemet: hát a Fendrik gyerek volt, éppen az én körzetemből. A Fendrik Ádám. Hát kérem, ez olyan szives volt hozzám ez a gyerek, ez elmondta nekem...

Azok négyen egymásranéztek. Aztán a lakatos hirtelen előrehajolt és mondott valamit. A mondat felét azt nem értette de annyit megértett.

— ... mert azt már régen felakasztották.

Valami hang jött ki a torkán, rémülten nézett maga elé. És kitört belöle nyersen.

— Hát a fiamat?

Ezek megint egymásranéztek. A cvikkeres megigazitotta orrán a csiptetőt és körülnézett, nem figyeli-e őket valaki. De a többiek nagy csoportban ott dideregtek az ajtó körül, némelyik a priccsre húzodott, akinek priccs jutott, más a szalmára. A takarókat csak lefekvésre adták be.

— A maga fia? Hát ki a maga fia?

Nagy fájdalmában is hirtelen megbicsaklott és felszakadt benne valami... Hogy ezek valami rongyembernek nézik, talán árulónak. Hirtelen tüz járta át.

— Az is a Fendrik barátja volt éppen, az sem volt alábbvaló, a Kürti András, az én fiam. Nem. Az mindig mondta nekem, hogy olyan taplót teszünk a talpuk alá, olyan taplót édesapám, hogy forró lesz nekik a föld. Igen.

Ezt már állva mondta, felemelkedett, mint valami eszelős, egyre hangosabban beszélt. A lakatos intésére a szerb legény hirtelen csititva maga mellé húzta »na öreg, öreg« ű szólt rá. »Hát hiszen nem kell azért tudja...« — kezdte rá a szélső, de nem mondta ki mit nem kell? felállva kiáltozni, nevet emlegetni vagy kétségbeesni, mit nem kell?

S ekkor harsant be az őr hangja a nagybarakba.

— Mit gubbasztanak? Kifelé a vacsorához mind.

Gyanakodva hordozta végig tekintetét, mintha összehúzná szemét — mit és mennyit látott meg ebben a pillanatban? Talán semmit, csak hunyorított mert szemét bántotta a fény. »Gubbasztanak — harsogott délután a táborparancsnok összedugják a fejüket és mindent tudnak ezek a koszosok«.

Most hajtották őket kifelé, a hidegbe, a barakkonyha irányába. Egymásbakeveredtek, egymást sodorták, innen is, másfelöl is, hosszú fekete kigyó volt ez. Nem volt hová leülni, állva kanalazták a levest a sötétben Kenyér nélkül, mert kenyere már egynek sem volt, azt megették reggel, vagy délben.

— Répaleves megint — mondta valaki mellette és kiköpte. S ebben a percben egy ismeretlen melléjesiklott, félrehúzta, — ez az a szerb legény talán aki mindig tökmagot rág; nem látta tisztán a félhomályban.

— Izé... a maga fia nem volt köztük. — A maga fia — mondta még halkabban — annak régen puska van a kezében, odaát, Titónál.

A melle úgy fujtatott az öregnek mint valami kazán. Megfordult, hogy lássa, melyik is volt, pontosan lássa, de az már eltünt, elvegyült. Tapostak a sárban körülötte sokan, százan sokszázan. A konyhából kiszürödő fény mellett kutató tekintetére sokan lesütötték szemüket, de mások mintha mosolyognának. Mintha azt mondanák: ne félj Kürti, most már a miénk vagy te is, tudjuk ki vagy, befogadunk.

Kaszál a halál úgylehet — érezte — de valahol mégis csak él valami hatalmas erő, és igazság amely ezeket a szemeket mosolyra és bizakodásra készteti. S ha itt rohad is ezen a szalmán, ezeknek valamikor mégis igazuk lesz.